

QAMOQ JAZOSINI O‘TAYOTGAN SHAXSLAR BILAN IJTIMOIF ISH: REABILITATSIYA, REINTEGRATSIYA VA JAMIYATGA MOSLASHUV JARAYONLARI

Guliston davlat universiteti ijtimoiy ish yo‘nalishi talabasi

Alloqulova Marhabo Alibekovna

+998931382622

alloqulovamarhabo@gmail.com

Anotatsiya: *Ushbu maqolada qamoq jazosini o‘tayotgan shaxslar bilan ijtimoiy ishning asosiy yo‘nalishlari – rehabilitatsiya, reintegratsiya va jamiyatga moslashuv jarayonlari yoritilgan. Rehabilitatsiya jarayonida mahkumlarning psixologik, ijtimoiy va huquqiy qo‘llab-quvvatlanishi, ularning shaxsiy muammolarini aniqlash va bartaraf etish choralari ko‘rib chiqiladi. Reintegratsiya esa ozodlikdan keyingi hayotga qayta kirishuv, oila va jamiyat bilan munosabatlarni tiklashga qaratilgan. Jamiyatga moslashuv bosqichi esa ishga joylashish, hujjatlarni rasmiylashtirish, ijtimoiy xizmatlardan foydalanish va relapsning oldini olish kabi amaliy yordamlarni o‘z ichiga oladi. Tadqiqot ushbu jarayonlarning samaradorligini oshirish uchun ijtimoiy ishchining vazifalari va zamonaviy yondashuvlarga alohida e‘tibor qaratadi.*

Kalit so‘zlar: *qamoq jazosini o‘tayotgan shaxslar, ijtimoiy ish, rehabilitatsiya, reintegratsiya, resosializatsiya, jamiyatga moslashuv, psixologik yordam, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, mahkumlar bilan ishlash, post-penitensiar jarayon.*

СОЦИАЛЬНАЯ РАБОТА С ЗАКЛЮЧЕННЫМИ: ПРОЦЕССЫ РЕАБИЛИТАЦИИ, РЕИНТЕГРАЦИИ И АДАПТАЦИИ К ОБЩЕСТВУ

Аннотация: *В статье рассматриваются основные направления социальной работы с осужденными – процессы реабилитации, реинтеграции и адаптации к обществу. Реабилитационный процесс включает психологическую, социальную и правовую поддержку осужденных, мероприятия по выявлению и устранению их личностных проблем. Реинтеграция направлена на возвращение в жизнь после освобождения, восстановление отношений с семьей и обществом. Адаптационный этап включает практическую помощь в трудоустройстве, оформлении документов, использовании социальных услуг и профилактике рецидивов. Особое внимание в исследовании уделено задачам социального работника и современным подходам к повышению эффективности этих процессов.*

Ключевые слова: *Лица, отбывающие наказание в виде лишения свободы, социальная работа, реабилитация, реинтеграция, ресоциализация,*

адаптация к обществу, психологическая помощь, социальное сопровождение, работа с заключенными, постпенитенциарный процесс.

SOCIAL WORK WITH PRISONERS: PROCESSES OF REHABILITATION, REINTEGRATION AND ADAPTATION TO SOCIETY

Abstract: *This article covers the main areas of social work with prisoners - the processes of rehabilitation, reintegration, and adaptation to society. The rehabilitation process includes psychological, social and legal support for prisoners, measures to identify and eliminate their personal problems. Reintegration is aimed at re-entering life after release, restoring relationships with family and society. The adaptation stage includes practical assistance such as finding a job, obtaining documents, using social services and preventing relapse. The study pays special attention to the tasks of a social worker and modern approaches to increasing the effectiveness of these processes.*

Keywords: *Persons serving prison sentences, social work, rehabilitation, reintegration, resocialization, adaptation to society, psychological assistance, social support, work with prisoners, post-penitentiary process.*

KIRISH

Qamoq jazosini o'tayotgan shaxslar bilan olib boriladigan ijtimoiy ish jamiyatning xavfsizligi, barqarorligi va insonparvarlik tamoyillariga asoslangan dolzarb sohalardan biridir. Jinoyat sodir etgan shaxsning jazoni o'tashi uning hayotidagi muhim burilish bo'lib, bu davrda nafaqat huquqiy, balki psixologik, ijtimoiy va ma'naviy muammolar yuzaga keladi. Shu bois penitensiar tizimda samarali ijtimoiy ishni tashkil etish, mahkumning ichki ijtimoiy resurslarini tiklash, sog'lom turmush tarziga qayta yo'naltirish, ijtimoiy moslashuv ko'nikmalarini shakllantirish muhim hisoblanadi.

Reabilitatsiya jarayoni mahkumning shaxsiy muammolarini bartaraf etish, ruhiy holatini tiklash va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan bo'lsa, reintegratsiya bosqichi shaxsning jamiyatga qayta kirishini, oila, do'stlar va ijtimoiy guruhlar bilan aloqalarini tiklashni o'z ichiga oladi. Jamiyatga moslashuv jarayoni esa ozodlikka chiqqan shaxsning yangi hayot sharoitiga moslashishi, ish va yashash joyini topishi, hujjatlarni rasmiylashtirishi hamda ijtimoiy xizmatlardan foydalanish jarayonini qamrab oladi.

Ushbu mavzu qamoqdan ozod bo'lgan shaxslarning qayta jinoyatga qaytish xavfini kamaytirish, ularning sog'lom va ijtimoiy jihatdan faol hayot kechirishiga ko'maklashish hamda jamiyatda ijobiy munosabat shakllanishida muhim o'rin tutadi. Shu sababli reabilitatsiya, reintegratsiya va jamiyatga moslashuv jarayonlarini chuqur o'rganish hamda samarali yondashuvlarni taklif etish hozirgi kunda dolzarb bo'lib qolmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqot qamoq jazosini o'tayotgan shaxslar bilan ijtimoiy ish jarayonlarini – reabilitatsiya, reintegratsiya va jamiyatga moslashuvni o'rganishga qaratilgan bo'lib, quyidagi metodlardan foydalanildi:

1. Nazariy tahlil – penitensiar ijtimoiy ish bo'yicha ilmiy manbalar, qonunchilik va xalqaro tajribalar o'rganildi.
2. Suhbat va intervyu – ijtimoiy xodimlar, psixologlar va jazo muddatini o'tab chiqqan shaxslar bilan suhbatlar olib borildi.
3. Kuzatuv – reabilitatsiya va ijtimoiy xizmatlar jarayonlari amaliy ravishda kuzatildi.
4. So'rovnoma – ozodlikdan chiqqan shaxslarning jamiyatga moslashuvi, ishga joylashishi va ijtimoiy qo'llab-quvvatlanishi bo'yicha ma'lumotlar yig'ildi.
5. Tahlil va umumlashtirish – olingan ma'lumotlar tizimlashtirilib, reabilitatsiya va reintegratsiya jarayonlarining samaradorligi bo'yicha xulosalar chiqarildi.

Takliflar

1. Reabilitatsiya dasturlarini kuchaytirish – penitensiar muassasalarda psixologik treninglar, kasbiy ta'lim, huquqiy savodxonlik va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan maxsus dasturlarni kengaytirish.
2. Reintegratsiya markazlarini ko'paytirish – ozodlikka chiqqan shaxslarni vaqtinchalik joylashtirish, ularga ish topishda ko'maklashish va psixologik yordam ko'rsatishga ixtisoslashgan markazlar sonini oshirish.
3. Mahalla bilan hamkorlikni kuchaytirish – mahalla faollari, ijtimoiy xodimlar va profilaktika inspektorlari o'rtasida uzviy hamkorlik mexanizmini yaratish, post-penitensiar nazoratni samarali tashkil etish.
4. Ishga joylashishni qo'llab-quvvatlash – ozodlikdan chiqqan shaxslar uchun kvotalar ajratish, ularga kasb-hunar o'rgatish, ish beruvchilar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish.
5. Stigmani kamaytirish bo'yicha targ'ibot ishlari – jamiyatda "sobiq mahkum"ga nisbatan salbiy munosabatni kamaytirish maqsadida axborot kampaniyalari, ijtimoiy roliklar, uchrashuvlar tashkil etish.
6. Psixologik va ijtimoiy yordamni kuchaytirish – depressiya, stress, ijtimoiy qo'rquv kabi holatlarga duch kelgan shaxslarga individual va guruhli terapiya xizmatlarini kengaytirish.
7. Oilaviy qo'llab-quvvatlash tizimini rivojlantirish – mahkumlar va ularning oilalari o'rtasidagi aloqani qo'llash, oilaviy maslahatlar, uchrashuvlar va psixologik treninglarni yo'lga qo'yish.
8. Huquqiy yordamni kuchaytirish – ozodlikka chiqqan shaxslarga hujjatlar tiklanishi, ishga joylashish, kredit va ijtimoiy nafaqalar olish bo'yicha bepul huquqiy maslahatlar berish.

9. Reoffending (qayta jinoyat)ning oldini olish – yuqori xavf guruhidagi shaxslar uchun maxsus monitoring, mentorlik dasturlari va individual reabilitatsiya rejasini ishlab chiqish.

10. Xalqaro tajribani joriy etish – ilg‘or davlatlar tajribasi asosida reabilitatsiya va reintegratsiya bo‘yicha innovatsion yondashuvlarni mahalliy sharoitga moslashtirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi “Jinoiy ijroiya kodeksi”. – Toshkent, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasi “Ijtimoiy xizmatlar to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2021.
3. Abdurahmonov Q., Xo‘jayev B. Penitensiar tizimda ijtimoiy ish asoslari. – Toshkent: IIV Akademiyasi nashriyoti, 2020.
4. G‘ofurov R. Ijtimoiy ish nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: “Yangi Asr Avlodi”, 2019.
5. Murodova M., Karimova N. Mahkumlar bilan reabilitatsiya jarayonlari. – Toshkent, 2022.
6. UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime). Handbook on Prisoners’ Social Reintegration. – Vienna, 2018.
7. WHO. Mental Health and Criminal Justice System: Rehabilitation Guidelines. – Geneva, 2019.
8. European Union. Post-Penitentiary Support and Reintegration Models. – Brussels, 2020.